

ARCIC – Anglicaans-Rooms Katholieke Internationale Commissie

Maria – Genade en Hoop in Christus

Presentatie van het rapport aan het hoofdbestuur van de Katholieke Vereniging voor Oecumene op woensdag 14 september 2005

Inleiding

In 2005 werd een nieuw studierapport gepubliceerd van de ARCIC over Maria, nadat eerder het rapport 'De Gave van het Gezag' verscheen. Het is de vrucht van vijf jaar oecumenische dialoog. En opnieuw is het een zeer boeiend en werkelijk oecumenisch document geworden. Boeiend omdat in het rapport zoveel samengepakt wordt: Schrift, de traditie van de Kerk door de scheidingen heen, en de kerkelijke praktijk.

Het rapport is een oecumenisch rapport in die zin dat het de neerslag is van een gezamenlijke studie en reflectie op de betekenis van Maria in het leven en de leer van de Kerk. Het rapport begint niet met een positionering van stellingnames, maar met een grondige reflectie op de Schrift en de traditie. En pas tegen het einde als het gaat om de betekenis en het gezag van de dogma's over Maria uit 1854 en 1950 worden de verschillen – overigens genuanceerd – beschreven.

In de korte presentatie van het rapport worden hier een viertal punten aangesneden: achtergrond, status, inhoud en betekenis.

Achtergrond

De opdracht aan de commissie werd in 2000 gegeven na een bijzondere consultatie van Anglicaanse en Rooms Katholieke bisschoppen onder leiding van de aartsbisschop van Canterbury Dr. George Carey en Kardinaal Edward Cassidy, de voorzitter van de Pauselijke Raad voor de bevordering van de eenheid in Mississauga in Canada. De Mariologie is in de dialoog tussen anglicanen en rooms katholieken meerdere keren aan de orde geweest. In het verloop van de dialoog is al veel overeenstemming bereikt. Met name in het dialoograpport uit 1981 *Authority in the Church II* wordt de groeiende overeenstemming inzake Maria beschreven. Dat er nu specifiek over Maria een dialoog gevoerd is, heeft zeker ook te maken met de encycliek van paus Johannes Paulus II 'ut unum sint' (1995). Paus Johannes Paulus II benoemde in nr. 79 'de Maagd Maria, als Moeder van God en Icoon van de Kerk, de geestelijke Moeder die voor de leerlingen van Christus en de hele mensheid ten beste spreekt', als één van terreinen waarop meer studie door alle christelijke denominaties nodig is om tot een ware consensus van geloof te komen.

ARCIC heeft deze opdracht aangenomen en is met een bijzonder document gekomen dat voor de kerken in het Westen wel eens richtinggevend zou kunnen zijn.

Status

Over de status van het document wordt op pagina 2 opgemerkt dat het rapport een gezamenlijke verklaring is van de commissie. Het rapport is met toestemming van de opdrachtgevers gepubliceerd zodat het in brede kring kan worden bestudeerd. Het document is geen gezagvolle verklaring van de Rooms Katholieke Kerk of de Anglicaanse Gemeenschap. De Kerken zullen het document ook bespreken en er zeker op reageren.

In de oecumenische dialoog onderscheidt men verschillende graden van overeenstemming: De oplopende schaal van overeenstemming loopt van convergentie naar overeenkomst

(agreed statement), volle overeenstemming (full agreement) en substantiële overeenkomst (substantial agreement).

Het onderhavige document wordt gepresenteerd als een agreed statement (overeenkomst). Vercruyse definieert een agreed statement als een accoord op een bepaald punt dat echter geenszins diepgaande onenigheid op andere uitsluit.

Het is wel goed om deze bescheiden inzet van ARCIC voor ogen te houden. Anderzijds, als de Anglicaanse Kerk en de Rooms Katholieke Kerk zouden kunnen instemmen met dit rapport en de conclusies, dan betekent dat, dat de Mariologie en de dogma's van 1854 en 1950 geen kerkscheidende betekenis meer hebben.

Inhoud

Het rapport bestaat uit een woord vooraf van beide voorzitters, een inleiding, vier hoofdstukken over deelaspecten van de Mariologie, de conclusie, de samenstelling van de commissie en het notenapparaat.

Het is niet doenlijk in een paar minuten dit document door te nemen. Illustratief voor het hele rapport zijn de woorden uit het voorwoord van de beide voorzitters Alexander J. Brunett en Peter F. Carnley:

Our Agreed Statement concerning the Blessed Virgin Mary as pattern of grace and hope is a powerful reflection of our efforts to seek out what we hold in common and celebrates important aspects of our common heritage.

- patroon van genade en hoop – theologisch inzicht
- gezamenlijk reflecteren en vieren van gezamenlijk erfgoed

Mary, the mother of our Lord Jesus Christ, stands before us as an exemplar of faithful obedience, and her 'Be it to me according to your word' is the grace-filled response each of us is called to make to God, both personally and communally, as the Church, the body of Christ.

- voorbeeld van gelovige gehoorzaamheid
- genadevol antwoord waartoe wij allen individueel en in gemeenschap geroepen zijn. als Kerk, Lichaam van Christus

It is as figure of the Church, her arms uplifted in prayer and praise, her hands open in receptivity and availability to the outpouring of the Holy Spirit, that we are one with Mary as she magnifies the Lord. 'Surely', Mary declares in her song recorded in the Gospel of Luke, 'from this day all generations will call me blessed'.

- Maria, icoon van de Kerk
- ontvankelijk voor de H. Geest

Vier hoofdstukken vormen de kern van het studierapport. Het is heel belangrijk dat men begonnen is met een behandeling van schriftteksten. Het document stelt in nr. 6 ook dat de commissie ervan overtuigd is dat de heilige Schriften als het geschreven Woord van God normatieve getuigenis geven van God's verlossingsplan. De commissie is er zich natuurlijk van bewust dat katholieken en anglicanen gedurende enkele eeuwen de Schrift geïnterpreteerd hebben terwijl ze van elkaar gescheiden zijn. Vandaar dat de gezamenlijke studie van de Schriften zo'n belangrijke betekenis toekomt. Op die basis groeit de overeenstemming. Het is een deze tijd een opnieuw lezen en openstellen voor de boodschap van de H. Schrift. En die nieuwe lezing van de Schriften is cruciaal om over de geschillen en

verdeeldheid heen te komen. De commissie heeft gekozen voor een bepaalde leeswijze: 'Ons lezen van de Bijbel heeft plaatsgevonden binnen de context van de dialoog in Christus ten behoeve van de gemeenschap volgens zijn wil. Het is dus een kerkelijke en oecumenische lezing waarin iedere passage over Maria beschouwd wordt in de context van het Nieuwe Testament als geheel en tegen de achtergrond van het Oude Testament en in het licht van de hele Traditie. De sleutel waarmee de Schrift ontsloten wordt is de theologie van de goddelijke genade en de hoop. In de inleiding op het document wordt deze leeswijze verantwoord: geprobeerd wordt om de persoon van Maria en haar rol in de heilsgeschiedenis en in het leven van de Kerk te begrijpen in het licht van een theologie van de goddelijke genade en de hoop. Die theologie is diep verankerd in de volhardende ervaring van de christelijke eredienst en vroomheid.

Het tweede deel is gewijd aan Maria in de christelijke traditie. Het hier gegeven overzicht vanaf de patristiek door de middeleeuwen, de breuk ten tijde van de Reformatie tot aan Vaticanum II getuigt van grote eruditie. Veel aandacht voor de Kerkvaders en het dogma van Efeze (431) waar Maria de titel Teotokos (Goddrager) gegeven werd. We zien in de nrs. 44 en 45 een verschil in benadering tussen de Reformatie (scherpe kritiek op de devotie waarin Maria benaderd werd als mede-verlosseres naast Christus) en de Anglicaanse Kerk die vasthield aan de doctrine van de oude Kerk met betrekking tot Maria. We zien dat terugkomen in het behoud van de Mariafeesten in de kerkelijke kalender van de Anglicaanse kerk die vijf Maria feesten kent (nr.46). Interessante observaties over Trente (nr.47) en het Tweede Vaticaans Concilie (nr. 48,50). Vaticanum II, zegt het document, heeft in Lumen Gentium geprobeerd om de Maria-vroomheid te plaatsen binnen de context van de leer van de Schriften en de oude gemeenschappelijke Traditie van de Kerk. Daar is dus sprake geweest van een re-receptie van de leer over Maria. In nr. 51 wordt de overeenstemming en de verbondenheid tussen beide gemeenschappen tot uitdrukking gebracht: Onze beide gemeenschappen zijn beide erfgenamen van een rijke traditie die Maria erkent als altijd maagd en haar ziet als de nieuwe Eva en als type van de Kerk...

In het derde deel wordt de sleutel van het theologisch inzicht, de theologie van genade en hoop toegepast op Maria. Belicht wordt de plaats van Maria in de economie van de genade (nrs. 54-57). In aansluiting daarop worden de Mariadogmas van 1854 en 1950 aan de orde gesteld. Dogma's die katholieken gehouden zijn te geloven maar waar Anglicanen (net als protestanten en oud-katholieken) altijd grote moeite mee hebben gehad. Dit document zegt in nr. 60 dat de commissie het eens is dat de leer over Maria in de twee definities van 1854 en 1950, verstaan binnen bijbelse patroon van de economie van genade en hoop, zoals hier beschreven, in overstemming is met de leer van de Schriften en de oude gezamenlijke tradities. Wel blijft staan in of deze definities voor alle christenen een verplichtend karakter zouden moeten hebben zoals ze dat voor de katholieken hebben. Maar dat brengt ons naar een ander punt dat in de volgende nummers 61-63 wat wordt geanalyseerd. De commissie hoopt dat vanuit de centrale waarheid over identiteit van Maria als Teotokos ruimte gevonden kan worden voor een legitieme verscheidenheid in geloofsexpressie en devotie aangaande Maria zonder dat dat de volledige gemeenschap in de weg hoeft te staan. Het wachten is op het katholieke antwoord.

In de laatste sectie gaat het over Maria in het leven van de Kerk. Twee aspecten komen aan bod: Voorspraak en bemiddeling in de gemeenschap van de heiligen (nrs. 67-70) en de onderscheidende dienst van Maria (nrs. 71- 75).

De conclusie van het rapport wordt verwoord in de nrs. 76-80. In nr. 76 herneemt en bevestigt de commissie de eerder bereikte overeenstemming van 1981. Het betreft fundamentele geloofswaarheden betreffende Maria in relatie tot Christus en de Kerk. De tendens in het Westers christendom om de plaats van Maria op te waarderen wordt weerstand geboden: geen enkele interpretatie van de rol van Maria mag het unieke middelaarschap van Christus verduisteren. Tegelijkertijd wordt gezamenlijk de H. Maagd

Maria erkend als Teotokos, de Moeder van God en het belang van de Mariafeesten en de bijzondere plaats temidden van de heiligen bevestigd.

In nr. 77 wordt de weg die de commissie gegaan is nog eens kort samengevat.

In nr. 78 wordt de vooruitgang in de overeenstemming beschreven. Het gaat hier natuurlijk vooral om de legitimiteit van de pauselijke definities over de Onbevleete Ontvangenis en Maria ten hemelopneming. De commissie heeft hierover in positieve zin overeenstemming bereikt. Wat overblijft is de vraag naar het gezag van deze definities in een nieuwe oecumenische context.

Betekenis

Het onderhavige document is natuurlijk op de eerste plaats van betekenis voor de relatie tussen de Rooms Katholieke Kerk en de Anglicaanse Gemeenschap. We zullen moeten wachten op de ontvangst van dit studierapport door de beide kerken. Door legitimiteit van de pauselijke definities vanuit de Schriften te bevestigen enerzijds en door ruimte te vragen voor verscheidenheid in geloofsexpressie vanuit een gedeelde centrale geloofswaarheid, zoekt de commissie een middenweg. Van beide kerken wordt wel iets gevraagd wat niet vanzelfsprekend is. Kunnen Anglicanen in een re-receptie van de Schrift meegaan in de katholieke formuleringen? En kan de Rooms Katholieke Kerk op grond van de historische ontwikkeling het verplichtende karakter van de laatste definities voor niet-katholieken relativeren?

In onze Nederlandse oecumenische dialogen is bij mijn weten nooit aandacht geweest voor de Mariologie. Toch ligt hier wel een markant verschil in theologie als in beleving tussen katholieken en protestanten. In het verleden is wel eens geprobeerd om een dialoog over de heiligen te starten. Door Niek Schuman is jaren geleden ook een oecumenische getuigenkalender opgezet. Onlangs heeft de Gemeenschap de Hooge Berkt daar weer een vervolg aan gegeven. Wellicht is het na het werk dat door ARCIC is gedaan ook mogelijk om in ons land een oecumenisch gesprek over Maria op gang te brengen. Ik ben er eigenlijk wel zeker van dat ons dat – zoals dat in dit studierapport is aangetoond – op hele fundamentele noties zal brengen. En ik mag hopen dat ook wij ook op dit punt het begin van een groeiende overeenstemming zullen kunnen vinden.

Geert van Dartel
Den Bosch, 13 september '05